

ІНТЕГРАЛЬНА ОЦІНКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Розглянуто різні підходи до проведення інтегральної оцінки соціально-економічного розвитку сільських територій. Проведенню інтегральну оцінку розвитку сільських територій Кіровоградської області.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, сільська територія, інтегральна оцінка.

Оцінка розвитку сільських територій полягає, зокрема, в оцінці його економічного потенціалу. Для визначення стану сільської території потрібно вивчити її економічний, виробничий і невиробничий потенціали, інвестиційний клімат, можливі ризики. До виробничого потенціалу відносимо промисловість, зокрема, сільське господарство, до невиробничого потенціалу — сферу послуг. Як виробничий, так і невиробничий потенціали оцінюють за їхніми елементами. Виробничий і невиробничий потенціали сільської території складається з таких елементів: потенціал засобів виробництва, трудовий потенціал, природно-ресурсний потенціал. Результативність роботи виробничого та невиробничого потенціалів залежить від супутніх і допоміжних потенціалів сільської території. До допоміжних потенціалів відносимо потенціал транспортної доступності, природоохоронний потенціал, потенціал економічної (бізнесової) інфраструктури, потенціал соціальної інфраструктури. До супутніх — інноваційний потенціал, інституційний потенціал, інвестиційний клімат.

Питання оцінки соціально-економічного стану регіону досліджували М. І. Долішній, Я. О. Побурко, В. І. Карпов [1], Ю. Н. Гладкий, А. І. Чистобаєв [2], Г. В. Балабанов, В. П. Нагірна, О. М. Нижник [3], Д. М. Стеченко [4].

Мета статті — на основі аналізу існуючих методологічних концепцій і підходів до оцінки соціально-економічного стану територій провести розрахунок інтегральної оцінки соціально-економічного розвитку сільських територій.

Для оцінки розвитку сільських територій пропонуємо порівняти показники розвитку сільських територій.

Методика комплексної оцінки розвитку сільських територій відноситься до формалізованих методів оцінки, які мають свої переваги, такі як:

забезпечують досягнення регулятивних цілей органів влади й управління;

спираються на офіційну статистичну інформацію;

гарантують прозорість результатів, простоту виконання і співставність параметрів кожної сільської території.

Ці переваги дозволяють будувати ряди інтегральних оцінок соціально-економічного розвитку для різних цілей: від оцінки ефективності реалізації програми розвитку сільських територій до визначення розміру державної фінансової підтримки бюджетів сільських територіально-адміністративних одиниць.

Методичне забезпечення розрахунку узагальнюючих коефіцієнтів ґрунтується на системі спеціальних оцінок, які отримують шляхом побудови низки індикаторів (індексів), що охоплюють основні сфери економіки й людської життєдіяльності.

Методика комплексної оцінки, яка розроблена М. І. Долішнім, Я. О. Побурко, В. І. Карпов [1], враховує, що економічний стан регіону — «це сукупність економічних результатів, отриманих населенням, інституційними установами, що розміщені на даній території, протягом певного періоду (року)». Такий методичний підхід включає широкий склад оціночних показників економічного розвитку, а для однозначності комплексної оцінки — передбачає побудову шкали інтегральних показників.

Ю. Н. Гладкий, А. І. Чистобаєв [2] для оцінки стану регіону пропонують використати систему регіональної діагностики. Система регіональної діагностики полягає в діагностиці природно-ресурсного потенціалу, розселення, демографічну діагностику, діагностику ринку праці, економічного рівня розвитку регіону, динамічних якостей регіону, галузевої, функціональної та територіальної структури регіону, комплексності господарства, екологічну діагностику.

Г. В. Балабанов, В. П. Нагірна й О. М. Нижник [3] при оцінці рівня соціально-економічного розвитку регіону пропонують застосовувати трирівневу систему показників. Для кожного з рівнів, відібравши сукупність показників-індикаторів, об'єднати їх у три групи: навколишнє природне середовище, населення, економіка. Першим етапом методики є

© Н. Д. Кононська, 2012

визначення коефіцієнтів вагомості показників кожної з підсистем. Другий етап — оцінка значущості показників-індикаторів всередині своєї групи. Наступним етапом є обчислення значення коефіцієнтів вагомості показників кожної підсистеми. У результаті отримують систему показників інтегральної оцінки рівня соціального, економічного й екологічного розвитку регіону, які враховуються при розрахунку інтегральної оцінки стану регіону.

Для здійснення інтегральної оцінки розвитку регіону колектив вчених пропонує застосувати таку формулу:

$$I_{pn} = \sum x_{ijp} g_{ij}, \quad (1)$$

де I_{pn} — інтегральна оцінка рівня соціально-економічного розвитку території у рік n ; x_{ijp} — значення показників соціально-економічного розвитку території (середньорічна чисельність населення, валовий внутрішній продукт, обсяг продукції промисловості, обсяг капітальних вкладень за рахунок усіх джерел фінансування, доходи/видатки місцевих бюджетів, середні ціни на основні види продукції тощо); g_{ij} — коефіцієнти вагомості показників.

Дана методика дозволяє виявити причини регіональних проблем, однак часткові показники, що пропонуються, не дають змоги прокласифікувати регіони за визначальною ознакою проблемності.

Д. М. Стеченко [4] пропонує визначати рівень економічного розвитку регіонів шляхом обчислення синтетичного зваженого індексу рівня економічного розвитку регіону за формулою:

$$S = \frac{ag_1 + bg_2 + cg_3 + \dots + ng_n}{G * 100} = \frac{\sum_{j=1}^n ng_j}{\sum_{j=1}^n g_j * 100}, \quad (2)$$

де $a, b, c, \dots, n$ — окремі показники у відсоткових відношеннях до відповідних середніх показників регіону вищого рангу; g_1, g_2, g_3 — вагові коефіцієнти (бали), що встановлюються експертним шляхом для кожного окремого показника залежно від його значення як вимірника рівня економічного розвитку; G — сума вагових коефіцієнтів.

Загальний показник рівня економічного розвитку регіонів можна визначити за формулою:

$$\Pi_3 = \left[\frac{a}{A} + \frac{b}{B} + \frac{c}{C} + \frac{e}{E} \right], \quad (3)$$

де Π_3 — загальний показник; a — валова продукція промисловості регіону з розрахунку на душу населення; b — вартість основних промислово-виробни-

чих фондів регіону на душу населення; c — промислово-виробничий потенціал з розрахунку на 1000 жителів регіону; e — валова продукція сільського господарства регіону (в середньому за ряд років) у розрахунку на одного жителя; A, B, C, E — аналогічні показники по регіону вищого рангу або країни; K — кількість показників.

Одним із нормативним документом для проведення комплексної оцінки територій в Україні є Методика визначення комплексної оцінки результатів соціально-економічного розвитку регіонів, яка затверджена Постановою Кабінету Міністрів України у 2004 р. [5]. З часом до даної методики вносилися зміни в частині переліку показників, проте методичні підходи залишились незмінними.

Рейтингова оцінка, відповідно до методики, включеної до Порядку проведення комплексної оцінки соціально-економічного розвитку, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 20.06.2007 р. № 833, базується на підрахунку відносних відхилень показників сільських територій:

$$R_j = \sum_{i=1}^n \frac{X_{\max} - X_{ij}}{X_{\max i} - X_{\min i}} + \sum_{i=1}^n \frac{X_{ij} - X_{\min i}}{X_{\max i} - X_{\min i}}, \quad (4)$$

де X_{ij} — значення i -го показника i -ї сільської території; $X_{\max i}$ — максимальне значення i -го показника; $X_{\min i}$ — мінімальне значення i -го показника.

У першій частині формули обчислюються показники, які мають позитивне значення, у другій — негативне. Визначене середнє арифметичне значення суми рейтингових оцінок характеризує розвиток території. Кожному компоненту рівня соціально-економічного розвитку сільських територій може відповідати один або декілька оціночних розрахункових індикаторів.

Для інтегральної оцінки рівня розвитку сільської території доцільно проводити інтегральну оцінку розвитку кожної підсистеми: екологічної, економічної, соціальної та біологічної, а також проводити розрахунок інтегрального показника комплексного розвитку сільської території.

Для проведення комплексної оцінки розвитку сільських територій формуємо таблицю з необхідними економічними й соціальними показниками в територіальному розрізі (за районами), яка є базовою (табл. 1). На першому етапі проводиться оцінка за кожною окремою складовою територіального розвитку, а потім розраховується інтегральний показник для кожного окремого територіального утворення. З метою найбільш достовірної оцінки пропонуємо здійснити аналіз за 5 років.

Для інтегральної оцінки економічної складової системи управління розвитку сільських територій в

Таблиця 1. Показники розвитку сільської території

Соціальні показники	
Чисельність населення, тис. осіб	+
Коефіцієнт народжуваності (число народжених на 1000 населення), осіб	+
Коефіцієнт смертності, осіб	—
Рівень зареєстрованого безробіття, %	—
Чисельність пенсіонерів, осіб	—
Середньомісячна заробітна плата, грн	+
Чисельність населення працездатного віку, осіб	+
Економічні показники	
Обсяг інвестицій в основний капітал, млн грн	+
Частка малих підприємств, %	+
Кількість фермерських господарств	+
Обсяг реалізованих послуг населенню, млн грн	+
Надходження до місцевого бюджету, млн грн	+
Продукція сільського господарства, млн грн	+
Виробництво зернових культур, тис. ц	+

територіальному вимірі розраховуємо частковий індекс рівня економічного розвитку території.

Для обчислення часткових індексів рівнів економічного й соціального розвитку територій використовуємо формулу:

$$I_{\text{екон}} = \sum_{k=1}^n \frac{a_{\text{max}} - a_{kj}}{a_{\text{max}} - a_{\text{min}}} + \sum_{k=1}^n \frac{a_{kj} - a_{\text{min}}}{a_{\text{max}} - a_{\text{min}}}, \quad (5)$$

де $I_{\text{екон}}$ — інтегральний показник рівня економічного розвитку територій; $I_{\text{соц}}$ — інтегральний показник рівня соціального розвитку територій; a_{kj} — значення k -го показника j -го регіону (k — від 1 до n); n — кількість показників; a_{max} , a_{min} — максимальне та мінімальне значення показників.

Перша частина формули використовується для оцінки показників, зростання яких має позитивне значення, друга частина — для оцінки показників, зростання яких має негативне значення.

$$I_{\text{соц}} = \sum_{k=1}^n \frac{a_{\text{max}} - a_{kj}}{a_{\text{max}} - a_{\text{min}}} + \sum_{k=1}^n \frac{a_{kj} - a_{\text{min}}}{a_{\text{max}} - a_{\text{min}}}, \quad (6)$$

Загальний інтегральний показник рівня розвитку сільської території визначаємо за формулою:

$$I_{\text{заг}} = (I_{\text{екон}} + I_{\text{соц}}) / Q, \quad (7)$$

де $I_{\text{заг}}$ — інтегральний показник рівня розвитку сільської території; Q — кількість показників-індикаторів, які використовувалися в дослідженні. Розрахунки представлені в таблицях 2 і 3.

Дана методика розрахунку загального інтегрального показника рівня розвитку сільської території є показником комплексного економічного та соціального розвитку території.

Висновок. Методика оцінки соціально-економічного розвитку сільських територій з використан-

Таблиця 2. Сума часткових індексів соціально-економічного розвитку сільських територій Кіровоградської області

Райони	Сума часткових індексів				
	Роки				
	2005	2006	2007	2008	2009
Бобринецький	7,65	7,69	8,35	8	7,67
Вільшанський	11,48	12,25	11,16	12,18	11,56
Гайворонський	7,37	8,13	8,29	8,13	7,59
Голованівський	7,59	7,4	7,58	7,41	7,39
Добровеличківський	5,53	6,31	6,35	6,21	6,12
Долинський	7,51	7,59	7,51	7,68	7,41
Знаменський	7,85	7,83	8,22	7,35	8,41
Кіровоградський	4,23	3,53	4,17	2,97	3,45
Компаніївський	9,66	9,63	10,33	9,69	10,45
Маловисківський	5,94	5,93	5,35	5,48	5,3
Новгородківський	9,66	9,7	9,51	10,1	9,63
Новоархангельський	8,31	9,32	9,62	10,09	9,64
Новомиргородський	9,5	9,36	10,33	9,69	9,82
Новоукраїнський	5,2	5,74	6	6,32	5,58
Олександрівський	8,61	8,13	8,59	8,44	9,33
Олександрійський	5,63	5,28	6,09	6,17	6,56
Онуфріївський	10,68	9,96	9,94	9,88	11
Петрівський	7,68	8,04	8,41	7,78	8,43
Світловодський	10,46	10,6	10,48	10,16	10,58
Ульяновський	8,22	8,63	9,12	9,52	8,83
Устинівський	8,85	11,62	12,38	12,13	11,96

Таблиця 3. Загальний інтегральний індекс соціально-економічного розвитку сільських територій Кіровоградської області

Райони	Загальний інтегральний індекс				
	Роки				
	2005	2006	2007	2008	2009
Бобринецький	0,5464	0,5492	0,5964	0,5714	0,5478
Вільшанський	0,82	0,875	0,7971	0,87	0,8257
Гайворонський	0,5421	0,5807	0,5921	0,5807	0,5278
Голованівський	0,5278	0,5285	0,5414	0,5292	0,5278
Добровеличківський	0,395	0,4507	0,4535	0,4435	0,4371
Долинський	0,5364	0,5278	0,5364	0,5485	0,5292
Знаменський	0,5607	0,5592	0,5871	0,525	0,6007
Кіровоградський	0,3021	0,2521	0,2978	0,2121	0,2464
Компаніївський	0,69	0,6878	0,7378	0,6921	0,4764
Маловисківський	0,4242	0,4235	0,3821	0,3914	0,3785
Новгородківський	0,69	0,6928	0,6792	0,7214	0,6685
Новоархангельський	0,5935	0,6657	0,6871	0,7207	0,6885
Новомиргородський	0,6785	0,6685	0,7378	0,6921	0,7014
Новоукраїнський	0,3714	0,41	0,4285	0,4514	0,3985
Олександрівський	0,615	0,5807	0,6135	0,6028	0,6664
Олександрійський	0,4021	0,3771	0,435	0,4407	0,4648
Онуфріївський	0,7628	0,7114	0,71	0,7057	0,7857
Петрівський	0,5485	0,5742	0,6007	0,5557	0,6021
Світловодський	0,7471	0,7571	0,7485	0,7257	0,7557
Ульяновський	0,5871	0,6164	0,6514	0,68	0,6307
Устинівський	0,6321	0,83	0,8842	0,8664	0,8542

ням збалансованої системи показників дозволяє оцінити загальний стан розвитку сільських територій, ступінь впливу основних напрямів соціально-економічного розвитку на загальний стан сільських територій. Дані результати дозволяють оцінити

ефективність функціонування сільських територій, виявити проблеми територій.

Список використаної літератури

1. Долішній М. І. Про рівномірність економічного розвитку регіонів України / М. І. Долішній, Я. О. Побурко, В. І. Карпов // Регіональна економіка. — 2002. — № 2. — С. 17–25.

2. Гладкий Ю. Н. Основы региональной политики / Ю. Н. Гладкий, А. І. Чистобаев. — Санкт-Петербург : Изд-во Михайлова В. А., 1998. — 659 с.

3. Трансформація структури господарства України: регіональний аспект / за ред. Г. В. Балабанова, В. П. Нагірної й О. М. Нижник. — К. : Міленіум, 2003. — 404 с.

4. Стеченко Д. М. Управління регіональним розвитком : навч. посібник / Д. М. Стеченко. — К. : Вища школа, 2000. — 223 с.

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики регіонів» від 4 лютого 2004 р. № 113 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 5. — Ст. 234.

6. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2006 рік. — Кіровоград : Головне управління статистики в Кіровоградській області, 2007. — 485 с.

7. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2007 рік. — Кіровоград : Головне управління статистики в Кіровоградській області, 2008. — 493 с.

8. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2008 рік. — Кіровоград : Головне управління статистики в Кіровоградській області, 2009. — 528 с.

9. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2009 рік. — Кіровоград : Головне управління статистики в Кіровоградській області, 2010. — 508 с.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2012 р.